

Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi

Hacettepe University Journal of Faculty of Letters

Aralık/December 2022 – 39(2), 634-653

doi:10.32600/huefd.1076497

Hakemli Makaleler – Refereed Articles

Geliş Tarihi / Received: 21.02.2022 Kabul Tarihi / Accepted: 04.04.2022

COVID-19 Sürecinde Kendilik Teknolojileri Üzerine Videokonferans Tekniği ile Dijital Araştırma Yapmak¹

Conducting a Digital Research on Technologies of the Self with Videoconferencing Technique During the COVID-19 Pandemic

Merve Tuğba ERDEM*, Aylin GÖRGÜN BARAN**

Öz

Dijital sosyolojinin sunduğu metodolojik yaklaşım ve yöntemler, bilişim teknolojilerine erişimin ve kullanım becerilerinin toplumsallaşma açısından önemini vurgular niteliktedir. Tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 pandemisiyle ortaya çıkan "fiziki/sosyal mesafe" kuralı ile yüz yüze iletişimin sınırlanması, sosyal ilişkilerin çeşitli bilişim ve iletişim teknoloji araçları üzerinden sürdürülmesini zorunlu kıldığı gibi akademik araştırmalar için de dijital sosyolojinin yöntemsel yaklaşımlarını gündeme taşımıştır. Bu makaleye konu olan doktora araştırması kapsamında, yorumcu/inşacı yaklaşımla, kendilik teknolojileri olarak tavsiye algoritmalarının çevrimiçi içerik platformları üzerinden nasıl çalıştığına odaklanılmış ve COVID-19 pandemisinde 12 katılımcı ile videokonferans tekniği kullanılarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Videokonferans tekniği yüz-yüze derinlemesine görüşmeye alternatif bir teknik olarak kullanılmıştır. Bu çalışmada videokonferans tekniğinin; araştırma konusu ve sorusu, araştırma sahası, araştırmacının rolü ve etiği, araştırmanın katılımcıları, öncekinden farklı yeniden normale dönüşte iletişim şekli, güven ve samimiyet, geçerlilik ve güvenilirlik ve etik, kimlik doğrulama ve ses kaydı olmak üzere dokuz tema açısından avantajları ve kısıtlılıkları değerlendirilmiştir. COVID-19 pandemisi gibi kriz süreçlerinde araştırmanın katılımcıları tarafından belirlenen zaman ve ortamda, yüz yüze aynı mekanda fiziksel olarak bir araya gelme ihtiyacı olmadan görüşme imkânı sunması ve belirlenen araştırma konusu ve sahası itibarıyla katılımcıların sosyo-ekonomik düzeyinin orta-üst ve dijital beceri seviyesinin de benzer bir seviyede olması, videokonferans tekniğinin bu araştırmada kullanımı açısından öne çıkan avantajlarını oluşturmuştur. Diğer yandan, mahremiyet gerektiren araştırma konularında veri güvenliğinin de dikkate alınmasını gerektiren araştırma konularında, toplum içindeki dijital bölünme nedeniyle farklı kesimlerin bu dijital araç ve hizmetlere eşsiz erişimi olması ve kısıtlı bilişim ve iletişim teknolojileri kullanım becerilerine sahip olmaları durumunda bu tekniğin kısıtlılıkları ortaya çıkmaktadır.

Anahtar sözcükler: Dijital toplum, nitel araştırma, videokonferans, araştırma tekniği, pandemi, COVID-19.

¹ Bu çalışma, birinci yazarın Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında tamamladığı *Dijital toplumda kendilik teknolojileri olarak tavsiye algoritmaları: Bir çevrimiçi içerik platformu üzerinden kendiliğin inşası* başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

* Dr. E-posta: mth.oglu@yahoo.com, ORCID: 0000-0002-1692-9039

** Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü. E-posta: abaran@hacettepe.edu.tr ORCID: 0000-0003-4221-1941

Abstract

The methodological approaches and methods offered by digital sociology emphasize the importance of accessing and using information technologies in terms of socialization. The limitation of face-to-face communication with the 'social distance' rule that emerged with the COVID-19 pandemic, which has affected the whole world, has made it necessary to maintain social relations through various information and communication technology tools and has brought digital sociology methods to the agenda for academic research. In this study as a part of doctoral research, which is focused on how recommendation algorithms work as technologies of self through online content streaming platforms, 12 interviews were conducted during the COVID-19 pandemic. Videoconferencing technique is used as an alternative to face-to-face interviews. The opportunities and limitations of videoconferencing are evaluated in terms of the research subject, research field, the role of the researcher and ethics, participants of the research, new communication style, rapport, validity and reliability and ethics, identity verification, and voice recording. In times of crisis such as the COVID-19 pandemic, videoconferencing technique provides the opportunity to meet at the time and environment determined by the participants, without the need to meet face to face and to come together physically in the same place. In terms of the research topic and field this technique also constitutes an advantage due to the middle-upper socio-economic level of the participants and the digital skill level at a similar level. On the other hand, the limitations of this technique arise in research subjects that require privacy that also require data security to be taken into account, when different segments have unequal access to these digital tools and services due to the digital divide in society. Moreover, limited information and communication technologies usage skills of the participant may also affect the decision of using videoconferencing technique in research.

Keywords: Digital society, qualitative research, videoconferencing, research techniques, pandemic, COVID-19.

Giriş

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimiyle birlikte 20. Yüzyılın son çeyreğinden bu yana dijital toplum üzerine tartışmaların arttığı gözlemlenmektedir. Deborah Lupton'un "Dijital Sosyoloji" kitabında belirttiği üzere "[A]rtık dijital bir toplumda yaşıyoruz" (2017: i). Keza Castells (2013) ve van Dijk'in (2016) ifade ettiği "ağ toplumu" kavramı da dijital çağa işaret etmektedir. Dahası ve giderek teknolojiyle içi içe geçmeye başlayan gündelik yaşam, dijital izlerden oluşan bir dizi yeniliklerle gündeme gelmeye başlamıştır. Tam olarak "dijital sosyoloji" de sosyolojinin bir alt disiplini olarak "teknolojilerin kullanımının, gelişiminin ve etkilerinin; toplumsal hayatımıza, kurumlarımıza, benlik ve bedensellik kavramlarımıza dahil olduğunun incelenmesi, analiz edilmesi ve anlamlandırılması"na odaklanmaktadır (Lupton, 2017: i). Bugün akıllı telefonlardan tabletlere kadar birbirinden farklı birçok teknolojik araç gündelik yaşamların ayrılmaz bir parçası haline gelmiş, kolektiviteden bireyselleşmeye kadar farklı seviyelerde toplumsal tabakalaşmayı şekillendirmiştir. TÜİK'in Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması'na göre 2020 yılında internete erişim sağlayan hanelerin oranı %89'u bulurken, buna karşılık kullanım oranı %79 olmuştur. Cep telefonu kullanımının ise yaklaşık %95'e ulaştığı görülmektedir. Sadece bu göstergelere bakarak dijital sosyoloji alanının, Türkiye bağlamında da incelemeye değer bir konu olduğunu ve önemli bir alanı teşkil ettiğini göstermektedir. Dahası tüm bu gelişmelere rağmen yaş, cinsiyet ve bilişim teknolojilerine erişim ile bu teknolojilerin kullanımı için gerekli becerilerin yaygınlığı arasındaki uçurumu ifade eden "dijital bölünme/eşitsizlik" kavramı ve toplumsal düzeydeki yansımaları da göz ardı edilemez hale gelmiştir.

Böylesi bir ortamda tüm dünyayı etkisi altında alan COVID-19 pandemisi ile karşı karşıya kalınan kapatma ve kapanmalar ile dijital sosyolojinin sunduğu metodolojik yaklaşım ve yöntemler, bilişim teknolojilerine erişimin ve kullanım becerilerinin toplumsal yaşam açısından ortaya çıkan durumu incelemeyi gerekli kılmıştır. Teti, Schatz ve Liebenberg'ün (2020: 1) belirttiği üzere, COVID-19 pandemisi sadece toplumsal sağlığı ilgilendiren bir sorun değil, toplumsal düzeni etkileyen sosyal bir olay olarak değerlendirilmelidir. Onların da ifadelerine göre, nitel araştırma, toplumsal tepkilerin anlamlandırılması adına pandemiye karşın en iyi yaklaşımı sunmaktadır (Teti ve diğerleri, 2020: 1). Benzer şekilde Santana ve arkadaşları sürdürülebilirlik perspektifinden yaklaşarak nitel araştırma ile mümkün olan derinlemesine analizin, COVID-19 pandemisinin toplumsal alana etkilerinin anlaşılması ve yeni ilişkilerin keşfedilmesi adına önemli katkısı olacağını savunmaktadırlar (Santana ve diğerleri, 2020: 3). Onlara göre ancak nitel araştırmacılar aktif dinleme sayesinde empati kurarak detaylı bir betimleme üzerine kurulu bu yorumcu/inşacı paradigmadan yola çıkarak fiziki-sosyal mesafe dünyasında nasıl yararlanılacağını

irdeleyebilir. Diğer yandan COVID-19 pandemisi ile şekillenmeye başlayan bu alanda nitel araştırma sunduğu fırsatlara rağmen; fiziksel, psikolojik ve etik birçok açıdan tartışmayı da beraberinde getirmektedir.

Dolayısıyla bu araştırma, bir doktora tezinin saha araştırmasında videokonferans tekniği kullanılarak gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulgulara dayanmaktadır. Bu makalenin ana amacı, doktora tezi kapsamında yürütülen görüşmelerde kullanılan videokonferans tekniğine dair literatürde yer verilen avantajların ve kısıtlılıkların geçerliliğini, pandemi bağlamında dijital toplum araştırmalarındaki yerini de değerlendirerek tartışmaktır. Videokonferans tekniğinin Türkiye bağlamındaki literatürde uzaktan eğitimde kullanılan bir teknik olarak yer aldığı anlaşılmıştır. Ancak bir nitel araştırma tekniği olarak konu olduğu akademik bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu makale ile dijital toplum araştırmalarında kullanılmak üzere videokonferans tekniğinin avantajları ve kısıtlılıkları üzerinden tartışılmasının, gelecekte bu teknikten faydalanılarak gerçekleştirilecek araştırmalara ışık tutacağı ve bir literatür oluşturacağı düşünülmektedir.

Foucault'da Kendilik Teknolojileri ve Kendilik İlgisi

Bu araştırma için seçilen videokonferans araştırma tekniğinin nitel verilere ilişkin bilginin toplanması açısından araştırmanın temelini oluşturan kuramsal çerçevenin anlaşılmasını önemli kılmaktadır. Bu bağlamda araştırmada kendilik teknolojilerinin anlamlandırılmasında videokonferans tekniğinin kullanılmasının değerlendirilebilmesi adına, kendilik teknolojileri, kendilik ilgisi kavramları, araştırma sahası olarak çevrimiçi içerik platformları (ÇİP) ve tavsiye algoritmaları kısaca açıklanmıştır.

Araştırmanın kuramsal çerçevesini Foucault'un kendilik teknolojileri ve kendilik ilgisi kavramları oluşturmaktadır. Kendilik teknolojileri; etik olarak kendinin oluşumunda bireylerin kendine eğilmesi – ilgilenmesi, "öz-disipliner bir uğraş" içinde nasıl düşündüklerini, yaşadıklarını ve davrandıklarını değiştirmeyi uğraş edinen *askesis* pratiklerden oluşmaktadır. Diğer yandan Foucault'ya göre kendine eğilme, kendine "ilgi gösterme- dert edinme" anlamında kullanılan bir etik tutuma işaret etmektedir (Tekelioğlu, 1999: 48). Foucault'ya göre kendilik teknolojileri ile etik doğrudan birbiriyle ilişkili olmaktadır. Foucault etiği "bir pratik ve *ethos*- bir varlık tarzı" olarak açıklamaktadır (2014: 273). Etik, bireylerin nasıl dönüştüğü ve kendilikleri üzerinde belirli bir mükemmelliğe ulaşana kadar uyguladıkları işlemleri kapsamaktadır (Foucault, 1997: 177).

Buradan hareketle kendilik teknolojileri olarak tavsiye algoritmaları düşünüldüğünde, belirli seçimler silsilesi sonucunda ve her bir iterasyonda birey, kendi kendini algoritma üzerinden inşa etmekte ya da yeniden şekillendirmektedir. ÇİP'teki bir içeriğin seçimi belirli bir ahlaki eylemi temsil ederken, belirli bir algoritma yani ahlaki kurallar çerçevesinde şekillenen tavsiye listeleri ise etiğin yansıması olarak var olmaktadır. Bireyin kendi kendisi ile ilişkisi ve kendi üzerinde uyguladığı işlemler ise "tavsiye listesi" üzerinde yansıma bulmaktadır. Bu çalışmada bir sosyal medya platformunun kullanıcıya ya da müşterisinin kendilik algısına ilişkin özel bilgilerini girildikçe onun tercihlerine ilişkin algoritmalar oluşturularak bu platformda kullanıcının her defasında yeniden yönlendirilmesi sağlanmaktadır. Sözü ettiğimiz bu durum Foucault'un kendilik teknolojileri kavramı üzerinden videokonferans yoluyla kullanıcıların kendilik algıları ile onlara iletilen içerikler arasında nasıl bir ilişkinin olduğunu tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Videokonferansa İlişkin Alanyazında Tartışmalar

COVID-19 pandemisi başlı başına bir araştırma konusu olarak nitel araştırmacılar için yeni yöntemsel yaklaşımlara kapı aralamış olsa da 'sosyal mesafe' – fiziksel ya da sosyal olarak mesafeli ilişkiler- kavramı yüz yüze iletişime dayalı tüm araştırma tekniklerinin esaslarında değişimi beraberinde getirmiştir (Lobe, Morgan ve Hoffman, 2020: 6). Bu değişim öncelikli olarak önceden var olan ama sıklıkla kullanılmayan bir araştırma tekniği olarak "videokonferans" tekniğinin tekrar gündeme gelmesiyle gerçekleşmiştir. Videokonferans, çevrimiçi iletişim araçları üzerinden bir veya daha fazla katılımcı ile görüntülü olarak görüşmeyi ifade etmektedir. Bu teknik, Iacono ve Brown (2015) tarafından çevrimiçi iletişim hizmeti olan "Skype" adlı sistem üzerinden uygulanmıştır. Iacono ve Brown, Skype üzerinden uluslararası bir katılımcı kitlesine ulaşarak çevrimiçi görüşmeler gerçekleştirmişlerdir. Iacono ve Brown'un çalışmasında olduğu gibi araştırmanın bütçesinden katılımcıların coğrafi dağılımına kadar farklı araştırmaların kısıt ve ihtiyaçları

doğrultusunda tercih edilmiş olan bu teknik, araştırmacıların uyum sağlamaları gereken yeni ‘sosyal/fiziki mesafe dünyasında’ araştırmacıların çalışmalarını sürdürebilmesi adına geleneksel tekniklere alternatif olarak kullanılmıştır. Dahası, artan dijitalleşme ve hızla gelişen ağ temelli iletişim hizmetleriyle birlikte “videokonferans” tekniğinde kullanılacak çevrimiçi araç ve hizmetler çeşitlenmiştir. Literatüre göre videokonferans tekniğinde kullanılacak araç ve hizmet seçimi; araştırmacı ve katılımcıların teknolojik araç ihtiyaçları, yapılacak araştırmanın kişisel veri güvenliğinin korunması açısından sağladığı güvence ve etik meselelerin dikkate alınmasını gerekli kılmaktadır.

Tüm bu bilgilerin ışığında bu makaleye konu olan doktora araştırmasının bir bölümü COVID-19 pandemisinde 12 katılımcı ile videokonferans tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu makalede videokonferans tekniği bir görüşme biçimi olarak; örnekleme erişim, sözlü iletişim şekilleri olduğu gibi jest ve mimikler, el hareketleri, duruş ve diğer beden hareketleri gibi sözsüz iletişim şekilleri, geçerlilik, güvenilirlik ve kişisel verinin güvenliği gibi etik konular da dikkate alınarak, dijital sosyoloji perspektifiyle incelenmiştir.

Şimdiye kadar dijital ortamda kullanılan araştırma yöntem ve teknikleri literatürde farklı çalışmalarda uygulanmış ve değerlendirilmiştir (Archibald, Ambagtsheer, Casey ve Lawless, 2019; Hanna, 2012; Irani, 2019; Hesse-Biber ve Griffin, 2013; Janghorban, Roudsari ve Taghipour, 2014; Johnson, Scheitle ve Ecklund, 2019; Sedgwick, 2009; Seitz, 2016; Sullivan, 2012). Hesse-Biber ve Griffin (2012) yürüttükleri vaka araştırması kapsamında, karma yöntem kullanarak çevrimiçi yürütülen dört ayrı çalışmanın araştırma tasarımı sürecini derinlemesine analiz etmiş ve kullandıkları teknikleri ve elde ettikleri bulguları incelemiştir. Çevrimiçi araştırma teknikleri, anında haberleşme (instant Messenger IM) hizmetleri olan videokonferans ve e-postadan oluşmaktadır (Hesse-Biber ve Griffin, 2013: 52). Anında haberleşme hizmetleri, katılımcı taraflarının ses ve görüntülerini internet üzerinde eşzamanlı olarak iletilmesini sağlamaktadır (Iacono ve Brown, 2015: 1).

Literatürde videokonferans tekniğinin kullanıldığı ilk çalışma, Hanna tarafından 2012 yılında yapılmıştır. Hanna (2012: 140), geleneksel bire bir görüşme tekniğine bir alternatif olarak videokonferans tekniğinden yararlanmış ve çalışmasının sonucunda kayıtların dijital olarak oluşturulmasının sağladığı avantajları vurgulamıştır. Doktora araştırması kapsamında Hanna tarafından yürütülen bu çalışmada katılımcılara birebir görüşme, telefonla görüşme ve Skype üzerinden videokonferans yapma seçenekleri sunulmuş; 16 katılımcıdan 10’u yüz yüze görüşmeyi tercih ederken, telefon ve Skype görüşmelerinin her birini tercih eden üçer kişi olmuştur. Görüşmeler sonrasında yüz yüze görüşmeyle karşılaştırıldığında videokonferans ile görüşmenin, araştırmacı ve katılımcının kendi “kişisel alanlarından” görüşmeye katılma imkânını sunması nedeniyle nitel araştırmalara olumlu bir katkı sağlayacağı değerlendirilmiştir. Telefonla görüşme tekniğine kıyasla videokonferans tekniğinin, jest ve mimiklerin gözlemlenebilmesi açısından nitel araştırmacılara yüz yüze görüşmeye daha yakın bir seçenek oluşturduğu sonucuna varılmıştır (Hanna, 2012: 241). Benzer şekilde Johnson, Scheitle ve Ecklund (2019) tarafından gerçekleştirilen çalışma kapsamında söz konusu üç teknik kullanılarak toplamda 300 görüşme gerçekleştirilmiştir. Amaç, üç teknik arasındaki farkın nicel olarak ölçülmesi olmuştur. Araştırmanın sonucunda Johnson ve arkadaşları; birebir görüşme tekniğinin diğer iki görüşme tekniğine göre (videokonferans ve telefon) daha avantajlı olduğunu iddia ediyor olsa da katılımcıların görüşme sonrasında verdikleri puanlar, görüşme süresi ve analiz sürecinde üretilen kodlar² açısından anlamlı bir farkın olmadığı sonucuna varmışlardır (Johnson ve ark., 2019: 13).

Videokonferans tekniğini kullanan Iacono ve Brown (2015), görüşmeleri Skype adlı çevrimiçi iletişim hizmeti üzerinden yapmıştır. Nitel araştırma literatürüne katkıda bulunmayı amaçladıkları çalışmada, dans ve yol bulma³ kavramlarına odaklanmışlar ve uluslararası bir katılımcı kitlesine ulaşmayı hedeflemişlerdir. Araştırmalarında incelenen kavramları, kültürel mirasın barındığı birer form olarak ele almış ve hedef kitlenin farklı kültürlerden katılımcılardan oluşmasına özen göstermişlerdir. Bu nedenle söz

² Johnson ve arkadaşlarının ilgili makalede kullandıkları bağımsız değişkenlerden biri olan “transkriptteki kodların sayısı”, bir görüşme transkriptinin tema analizi sırasında daha önce üretilen temaların karşılığının olup olmamasına göre belirlenmiştir (bknz. 2019 :7).

³ Iacono ve Brown tarafından “dance ve wayfinding” olarak ifade edilmiştir. Detaylı açıklama için Iacono ve Brown’un 2015 yılında yayımlanan makalesi incelenebilir.

konusu araştırma, dünyanın farklı yerlerindeki katılımcılara erişimi ve bir hayli yüksek araştırma bütçesini gerektirmiştir. Bu ekonomik engeli aşmak adına araştırmacılar, videokonferans tekniğini tercih etmişlerdir. Iacono ve Brown (2015), videokonferans görüşme tekniğini Skype adlı çevrimiçi hizmet sağlayıcısını kullanarak uygulamıştır. Araştırma sonucunda yaptıkları değerlendirmeye göre videokonferans tekniği, araştırmanın coğrafya ve ekonomik kısıtlardan bağımsız yürütülmesi ve veri toplama araçları olarak kullanılan bilişim ve iletişim teknolojilerinin sağladığı gelişmiş kayıt altına alma imkanları olduğu gibi birçok avantajı da beraberinde getirmektedir. Diğer yandan Iacono ve Brown, videokonferans tekniğinin sınırlarına ve olası etik ihlallere de değinmektedir. Videokonferans tekniği her ne kadar farklı kültürlerle sahip, farklı coğrafi bölgelerde yaşayan insanlara erişimi kolaylaştırıyor, araştırma bütçesi ve süresi gibi zaruri kaynakları düşürüyor olsa da bu teknik, araştırmacı ve katılımcı arasındaki sözsüz iletişim, jest-mimik ve el kol hareketlerinin incelenmesine ilişkin sınırlı bulgu sağlamaktadır. Videokonferans tekniğini kullanacak araştırmacıların, katılımcılarının veri güvenliğini ve mahremiyetini koruma sorumluluklarının bulunduğu da vurgulanmaktadır.

Dijital sosyoloji araştırmacılarının, dijital teknolojilerin ve teknolojik araçların (akıllı telefonlar, tabletler, giyilebilir teknolojiler vb.) nasıl kullanıldığından öte, nasıl bedenleştiğine ve sosyal ağlar üzerinden kendiliğin nasıl resmedildiğine ilişkin araştırmaları da oldukça önemlidir (Lupton, 2015: 164). Çevrimiçi içerik platformları, bireylerin anlam dünyalarını ve deneyimlerini anlamlandırmak için dijital toplumun beraberinde getirdiği makro düzeyde gelişen teknolojik gelişmelerden biri olarak değerlendirilmelidir. Dolayısıyla bu makaleye konu olan doktora araştırması, dijital toplumun bu parçasının bireyler tarafından- mikro düzeyde- nasıl deneyimlendiğine ve kendilik teknolojileri olarak işlediğine dair sosyolojik bir değerlendirmeyi kapsamaktadır. Bu noktada araştırmanın amacı ise, farklı araçlardan erişilebilen çevrimiçi içerik platformlarının⁴ (ÇİP) önemli ve ayrılmaz bir parçası olan firma düzeyinde üretilen tavsiye algoritmalarının kendilik teknolojileri olarak nasıl işlediğinin ve kendilik üzerindeki etkilerinin neler olduğunun anlamlandırılmasıdır. Bu nedenle araştırma, yorumcu-inşacı bir yaklaşımla bireylerin anlam dünyalarının anlaşılması üzerine kurgulanmıştır.

Bulgular Üzerinden Videokonferans Tekniğinin Avantaj ve Kısıtlılıkları

Bu çalışmada videokonferans tekniğinin; araştırma konusu ve sorusu, araştırma sahası, araştırmacının rolü ve etiği, araştırmanın katılımcıları, yeniden normale dönüşte iletişim şekli, güven ve samimiyet, geçerlilik-güvenilirlik ve etik, kimlik doğrulama ve ses kaydı olmak üzere dokuz tema açısından avantaj ve kısıtlılıkları değerlendirilmiştir. Şimdi söz konusu temalar çerçevesindeki analizleri vermeye çalışalım.

Araştırma Konusu ve Sorusu

Bu araştırma, çevrimiçi videokonferans tekniği kullanılarak bire bir görüşmelerin gerçekleştirildiği doktora tezi araştırmasının bir bölümüne dayanmaktadır. Doktora tezi araştırması, tavsiye sistemlerinin kendilik teknolojileri olarak nasıl işlediğinin çevrimiçi içerik platformu örneği üzerinden anlamlandırılmasını kapsamaktadır. Bu makalenin ana amacı ise, doktora tezi araştırması yürütülürken kullanılan videokonferans tekniğinin literatürde yer alan avantajların ve kısıtlarının dijital toplum araştırmalarında geçerliliğini tartışmaktır. Ana araştırma sorusu, bir nitel araştırma tekniği olarak videokonferansın dijital toplum araştırmaları için nasıl bir kısıtlılık oluşturduğu ve hangi avantajları sağladığının anlaşılmasıdır. Dolayısıyla çevrimiçi içerik platformu araştırma sahasını, bu platformlara üye olup sıklıkla kullanımını gerçekleştiren kişiler ise araştırmanın hedef kitlesini oluşturmaktadır.

⁴ Çevrimiçi içerik platformu: İsteğe bağlı video akışı hizmeti (on-demand video streaming services) sunan ve video içerik sunucularıyla son kullanıcıları bir araya getiren platformlardır (Iryina, 2018).

Araştırma Sahası

Çevrimiçi içerik platformlarının ilki 1997 yılında çevrimiçi film kiralama platformu olarak piyasa sunulmuştur. İki yıl içerisinde üyelik temelli bir sisteme geçmiş ve aylık bir ücrete tabi bir film kataloğu sunmuş ve giderek üyeleri artış göstermiştir. 2002 yılında 857 bin kullanıcıya sahip olan platform 2015 yılı itibariyle 40 ayrı ülkede 38 milyon kullanıcıya ulaşmıştır. 2007 yılı itibariyle sadece bir film indirme platformu olmaktan çıkarak internetten TV izlemeyi de mümkün kılmıştır. 2011 yılında birçok ülkeye yayılan bu çevrimiçi içerik platformu, kendi orijinal dizi yapımlarını da geliştirmeye başlamıştır bu süre içerisinde kendi iletişim ürünlerini ortaya koymuş ve özellikle birçok yeni tür (genre) ve niş (niche) oluşturmuştur (Vielen, 2018).

Bu platform, kullanıcıları hakkında büyük miktarda veri toplamasına imkân sağlayan çevrimiçi içerik sağlama iş modeli ile öne çıkmıştır (Morgan, 2019). Ayrıca bu platformda, ilk etapta kullanıcılar izledikleri filmler ve televizyon şovları/dizileri için bir ve beş arasında bir değer olan bir derecelendirme/puanlama yapabilirken, daha sonra bu özellik kaldırılmıştır. Markanın CEO'su Reed Hastings bu kararı almalarının arkasındaki tespiti şu şekilde açıklar:

"Herkes 'Schindler'in Listesi'ni beş yıldızla derecelendirir ve sonra Adam Sandler'in 'The Do-over' [filmini] üç yıldız olarak derecelendirir. Ama aslında, ne izlediklerine baktığımızda, her zaman Adam Sandler'dır. Dolayısıyla, kalite hakkında metabiliselliğe sahip olduğumuzda ve derecelendirdiğimizde olan şey budur, bu bir tür özlemsel benliğimizdir (aspirational-self)." (Hastings, 2018)

Kullanıcılarına "ruh hallerine göre" içerikleri kolay bulmasını sağlamak adına ilk çevrimiçi içerik platformunun tavsiye algoritmaları açısından önemli olan içerik puanlama sistemini kullanmamaktadır (Hallinan ve Striplhas, 2016: 120). Onun yerine, kullanıcıların haftanın hangi gününde, günün hangi saatinde, hangi tür içerikleri izlediğini; izlerken nerede durduğunu, hangi sahnede çıktığını takip etmektedir. Ayrıca hangi tür içeriklerin, hangi oyuncuların ve konularda film ya da dizilerin tercih edildiğini mikro-etiketler altında toplamakta ve kullanıcılarına buna göre tavsiyeler sunmaktadır.

Buna ek olarak kullanıcıların kendileri hakkında sağlanan istatistikler; cinsiyet, yaş, şovlar ve sıraya koydukları filmler vb. veriler de toplanır (Gover, 2014). Yapay zekâ destekli algoritması ile bu çevrimiçi içerik platformu, her kullanıcının tercihlerine, izleme geçmişine, derecelendirme ve demografik özelliklerine göre kişiselleştirdiği tavsiyeleri sunar (Morgan, 2019).

Bu çalışma kapsamında çevrimiçi içerik platformu terimi; sahayı tanımlamak, katılımcılarla ortak bir dil kullanmak ve empati kurarak deneyimlerini anlamlandırmak amacıyla kullanılmıştır. Çevrimiçi içerik platformu, kendiliğin inşasının bir parçası olarak bu araştırmanın kapsamında değerlendirilmektedir. İçerik platformlarının farklı tavsiye algoritmaları kullanmaları ayırt edici bir özellik olduğu için, bu araştırma kapsamına ilk açılan çevrimiçi içerik platformu dahil edilmiştir. Söz konusu dijital platform, kendiliğin inşası ve kendilik teknolojileri ile ilişkisi bağlamında kapsama dahil edilmiştir. Çevrimiçi içerik platformunun bire bir incelemesi yapılmamış, platform üzerinde başka herhangi bir araştırma yapılması söz konusu olmamıştır. Çevrimiçi içerik platformları, dijital toplumun beraberinde getirdiği makro düzeyde gelişen teknolojik gelişmelerden biri olarak, yani dijital toplumun bir parçası olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla, bu çalışmada dijital toplumun bu parçasının bireyler tarafından -mikro düzeyde- nasıl deneyimlendiğine ve kendilik teknolojileri olarak işlediğine dair sosyolojik bir değerlendirme yapılmıştır.

Araştırmacının Rolü ve Etik

Araştırmacı, 2019 yılından itibaren bir çevrimiçi içerik platformu kullanıcısı olarak bu sistemleri deneyimlemiştir. Doktora Tez konusu belirlenmeden önce çevrimiçi içerik platformu kullanıcısı olmayan araştırmacının henüz kullanıcı değilken mevcut kullanıcıları gözlemleme ve üye olduktan sonra deneyimlerini takip etme imkânı olmuştur. Araştırmacı, çevrimiçi içerik platformlarını bilen bir aktör/birey

olarak konumlanmıştır. Araştırmacının bu rolü, özellikle bire bir görüşmelerin gerçekleştirilmesi sırasında katılımcının "platformu bilen biriyle" konuştuğunu hissettirmesi açısından önemli olmuştur.

Ayrıca bu araştırmanın bireylerin deneyimleri gibi kişisel verilerinin toplanması üzerinden şekillenecek olması çeşitli etik kaygıların oluşmasına neden olabilir. Kişisel verilerin toplanması, dahil olan bireylerin mahremiyetine yönelik bir tehdit olarak algılanabilir. Bu kaygının önüne geçilmesi amacıyla katılımcıların haklarını açıklayan bir bilgilendirilmiş onam formu hazırlanmıştır. Araştırmacı tarafından tüm bilgilerin gizli tutulacağı ve paylaşımların anonim yapılacağı formda belirtilmiştir. Ek olarak, araştırmacı bilgileri forma eklenmiş, katılımcıların araştırmacıya araştırmayla ilgili herhangi bir soruları olması durumunda ulaşabilmeleri sağlanmıştır. Ayrıca katılımcılara görüşmenin herhangi bir zamanında ve kendilerini rahat hissetmemeleri halinde görüşmeyi bitirebilecekleri bildirilmiştir. Tüm bunlara ek olarak, bilgilendirilmiş onam formunda çalışmanın amacı ve tez başlığına da yer verilmiştir.

Araştırmanın Katılımcıları

Bu makaleye konu olan tez çalışmasının bir kısmında İstanbul'da yaşayan toplam 12 katılımcı ile videokonferans yapılmıştır. Türkiye'de en yaygın kullanılan çevrimiçi içerik platformlarından birini kullananların cinsiyet dağılımı değerlendirildiğinde eşit sayıda cinsiyette katılımcıyla görüşülmesi hedeflenmiştir. Araştırma kapsamında ilk katılımcılara araştırmacının yakın çevresinden erişilmiş ve sonrasında 'kartopu tekniği' (Browne, 2005; Skeggs, Thumim ve Wood, 2008) ile katılımcı havuzu genişletilmiştir.

Bu araştırmanın katılımcılarının Türkiye'de en yaygın bilinen çevrimiçi içerik platformunu kullanması bir önkoşul olarak belirlenmiştir. Kullanım süresine göre bir ayrıma gidilmemiştir. Her ne kadar kullanım süresine göre kullanıcı hesapları şekilleniyor, sisteme dair kullanım becerileri gelişiyor ise de burada amaç, katılımcıların kullanım becerilerinin seviyesinin ölçülmesinden ziyade anlam dünyalarının nasıl şekillendiğinin anlamlandırılması üzerine bir araştırma yürütmek olmuştur.

Çevrimiçi içerik platformlarına dair literatür incelendiğinde dünyada en yaygın kullanılan bir içerik platformu üzerine çeşitli araştırmaların yapıldığı görülmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yapılan araştırmalar – katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik olarak profillerinin kadın ve erkek olarak eşit dağıldığını⁵, milenyum kuşağına ait bireyler (25 – 40 yaş) arasında, üniversite mezunu, hizmet sektöründe çalışan ve dijital kullanım becerileri orta-üst düzey bireyler olduğunu göstermektedir (Steiner, 2017; Elnahla, 2019; Siles, Espinoza-Rojas, Naranjo ve Tristan, 2019; Varela ve Kaun, 2019). Türkiye'de bu kullanıcılar ile ilgili resmi bir araştırma yapılmamış olsa da 2019 yılında ilgili marka tarafından yapılan açıklamaya göre 1,5 milyon kullanıcıya sahip olduğu, 2020 yılında ortaya çıkan COVID-19 pandemisi nedeniyle karantina sürecine girilmesiyle birlikte kullanıcı sayısının 1,67 milyona çıktığı paylaşılmıştır (Medyabar, 2020; Webrazzi, 2019). Ayrıca Kimolo AI tarafından 4 Haziran 2018 – 4 Eylül 2018 tarihleri arasında 10.000 kullanıcıyla yapılan araştırmanın sonuçlarına göre Türkiye'deki kullanıcıların demografik dağılımı şu şekildedir: %38 Kadın, %62 Erkek; erkeklerin %55'i, kadınların %56'sı ise 24-35 yaş aralığındadır. Literatürde daha önce yapılan araştırmalar ve Türkiye'deki kullanıcılara dair genel bir bakış, bu araştırma kapsamına dahil edilecek katılımcıların 25-45 yaş aralığında, en az Lisans mezunu, hizmet sektöründe çalışan, dijital becerileri orta-üst düzey olan erkek ve kadın kullanıcılar olmasının uygun olacağı kanısını güçlendirmiştir.

Bu çalışma, doktora tezi araştırmasının kontrol grubuyla gerçekleştirilmiştir. İstanbul'da yaşayan 25-40 yaş aralığında, lisans ve lisan üstü eğitime sahip, çalışan ve orta-üst düzey sosyo-ekonomik düzeyde 8 erkek ve 4 kadın olmak üzere toplam 12 katılımcı ile videokonferans gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler ortalama 70 dakika sürmüş ve ek görüşme sorularına ihtiyaç olmamıştır.

⁵ İncelenen araştırmalarda LBTİ+ bireylerin katılımına dair bir bilgi paylaşılmamıştır.

Tablo 1. Katılımcıların demografik bilgileri

	Katılımcılar	
Yaş	25-40	
Cinsiyet	Kadın	Erkek
	4	8
Eğitim seviyesi	Lisans	Lisans üstü
	6	6
Çalışma durumu	Çalışıyor	Çalışmıyor
	12	0
Medeni durum	Evli / Partneri	Bekar / Partneri
	var	yok
	8	4
Sosyo-ekonomik düzey	Orta-üst	
	12	
Üye olunan ÇİP sayısı (medyan)	2	
Videokonferans yapılan katılımcı sayısı	12	

2020 yılının başında ortaya çıkan COVID-19 pandemisi nedeniyle Mart ayı sonrasında birçok ülkede karantina ilan edilmiş; tüm eğitim, çalışma ve benzeri toplu faaliyetlerin "uzaktan", yani çevrimiçi platformlar üzerinden gerçekleştirilmesi kararlaştırılmış ve bu platformlar üzerinden iletişim böylelikle yaygın hale gelmiştir. Her ne kadar dünya genelinde karantina kısıtlamalarında gevşemeler gerçekleşse de 'sosyal mesafe' yani bireyler arasındaki fiziksel temasın minimuma indirilerek kişisel mesafenin korunması kuralı geçerliliğini korumaktadır. 2021 yılının ilk yarısında da kapanmaların ve sosyal mesafe kuralının esas olmaya devam etmiş olması, yüz yüze görüşmelerde videokonferans tekniğinin kullanılması adına uygun ortamı sunmuştur.

Videokonferans tekniğinin uygulamasında "Google Meets"⁶ adlı çevrimiçi iletişim platformu kullanılmıştır. Katılımcıların e-posta adreslerine katılımcı onam formu ve takvim davetiyle birlikte görüşme linki gönderilmiştir. Katılımcıların her birine özel bir görüşme linki oluşturulmuştur. Böylece katılımcıların mahremiyet kaygısının önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Her katılımcı sorunsuz bir şekilde görüşme saatinde görüşme linkinde bulunmuştur. Videokonferans sırasında kayıt alınmaya başlanmadan önce katılımcılarla kayıdın başlatılacağı bilgisi paylaşılmış ve sözlü onay alınmıştır.

"Google Meets" 2020 yılının Nisan ayında Google şirketinin bir servisi olarak "Hangouts" platformunun alt bir ürünü olarak duyurulmuştur. Alternatif diğer platformlarla karşılaştırıldığında azami derecede ön hazırlık gerektiren bir hizmet sağlaması, Google Meets'in bu araştırmada kullanılması için tercih edilmesinin başlıca nedeni olmuştur (bknz. Seitz, 2016). Bununla birlikte bu platformun sunduğu diğer imkanlar; bir toplantıya katılmak için Google e-posta adresinin olmasının tek kriter olması, ek bir uygulama indirme ya da platforma üye olma koşuluna sahip olmaması, ücretsiz olması, tek kullanıma uygun bir görüşme linkinin oluşturulması, kayıt alma ve kayıt alındığına dair görüşme penceresinde uyarı gösterilmesi olarak detaylandırılabilir. Özellikle kayıt alma esnasında ekranda gösterilen uyarının yanı sıra, kayıtların "secure by design" altyapısıyla Google Cloud'da depolanması, gizlilik ve veri koruma politikasının bulunması, kişisel verilerin korunması açısından da uygun bir ortam olduğunu göstermektedir.

Araştırmanın hedef kitleisi; dijital becerileri orta ve üst düzey olan, yani bilişim ve iletişim teknolojileri araçlarına erişimi olan ve orta-üst düzey kullanım becerilerine sahip katılımcılardan oluşmaktadır. Katılımcıların teknolojik araçlara ve yüksek hızda internete kısıtlı erişiminin olması, videokonferans öncesinde ya da sırasında katılımcıların gerilmesine ve görüşme ortamının zarar görmesine neden olabilir (Archibald ve ark., 2019; Deakin ve Wakefield, 2013; Jenner ve Myers, 2018; Sullivan, 2012;

⁶ Google, Erişim: <https://apps.google.com/meet/>

Google, Erişim: <https://support.google.com/a/answer/7582940>

Tuttas, 2015; Weller, 2017). Bu araştırmada, katılımcıların her birinin kişisel dizüstü bilgisayar ve internet bağlantısı bulunmaktadır. Dolayısıyla sahip olunan dijital araçlar ve imkanlar açısından araştırmada videokonferans tekniğinin kullanılması adına bir engel bulunmamıştır. Ayrıca katılımcıların hiçbiri, e-posta ile paylaşılan görüşme linkine erişimde yaşadığı bir zorluk ile ilgili araştırmacıyla iletişime geçmemiştir. Bununla birlikte, bu araştırmanın katılımcılarının dijital becerilerinin videokonferans tekniğinin uygulanması açısından kısıt oluşturmadığı biçiminde değerlendirilebilir.

Katılımcıların tümünün kapanma dönemlerinde ve sonrasında evlerinden çalışmış, daha önce yüz yüze gerçekleştirilen birçok toplantı ve etkinliğe çevrimiçi iletişim platformları üzerinden katılım sağlamaya alışkın oldukları gözlemlenmiştir. Bu durum, videokonferans sırasında görüşmenin doğal akışında ilerlemesi açısından bir avantaj sunmaktadır. Dahası, görüşme sırasında katılımcıların rahatsız edilmeden paylaşımda bulunabilecekleri bir ortama sahip olduklarını da göstermektedir. Pandemiyle birlikte ortaya çıkan ‘yeni’ uzaktan çalışma pratikleri, çalışanların evlerinde kendi çalışma alanlarını oluşturmasını da beraberinde getirmiştir. Bu araştırmada videokonferans ile görüşme esnasında tüm katılımcılar kendilerine ait olan alanlarda, rahatsız edilmeden ve başka biriyle etkileşime geçmeden görüşmeye katılmıştır.

Yeniden Normale Dönüşte İletişim Şekli “Karşılıklı Etkileşim”

Nitel görüşmeler, DeMarris tarafından “görüşmeci ve katılımcının birlikte yer aldığı, araştırma yapılan alana yönelik hazırlanan sorulara odaklanarak birlikte konuşma süreci” olarak betimlenmektedir (akt. Merriam, 2013: 85). Patton’a göre (akt. Santana vd., 2021: 341) de görüşme; araştırmacılar tarafından doğrudan gözlemlenemeyen duygu ve düşüncelere ve “insanların dünyayı nasıl organize ettiklerini ve dünyaya yükledikleri anlamları” bağlamında özgün bakış açılarına ulaşılmasına olanak sağlamaktadır. Mülakat sırasındaki etkileşimin niteliği; görüşmecinin yeteneği ve kişilik özellikleri, katılımcının tutumu ve problemin özellikle önemli şahsiyetler tarafından tanımı olmak üzere üç ana değişkene göre belirlenmektedir (Dexter akt. Merriam, 2013: 104). 23 Mart 2020 tarihinde Türkiye’de ilk COVID-19 vakasının açıklanmasıyla birlikte kademeli olarak kısıtlamalar getirilmeye başlanmış, 2021 yılının başında akşam saatleri ve haftasonları; 2021 yılının Mayıs ayında ise tamamen sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir. Bu kısıtlamalar nedeniyle yüz yüze etkileşimde de kısıtlama söz konusu olmuştur. Çalışma, eğitim-öğretim ve benzeri tüm faaliyetler çevrimiçi düzlemde uygulamaya geçmiştir. Bu nedenle, bu araştırmada da doktora araştırması kapsamında yürütülecek mülakatların, videokonferans tekniğiyle gerçekleştirilmesine karar verilmiştir. Dexter’in kriterleri göz önüne alındığında bu çalışmada; yürütülen videokonferans görüşmeleri araştırmacının bir videokonferans aracı kullanarak uzaktan görüşme yürütme deneyiminin, katılımcıların videokonferans yapma alışkanlıklarının ve ÇİP üzerinden deneyimledikleri tavsiye algoritmalarına dair düşüncelerinin görüşme sırasındaki etkileşimin niteliğini belirlediği söylenebilir.

Ancak pandemi ile ortaya çıkan bu zorunluluk, sadece bu çalışmayı değil genel olarak iletişim pratikleri ve etkileşimin kurulduğu ortamları etkilemiştir. McLuhan’ın vurguladığı üzere “araç mesajdır” ve dijital ortama taşınan bire bir ve toplu etkileşimler de değişime uğramaktadır. Nitekim COVID-19 pandemisi ile gündelik faaliyetlerin çevrimiçi ortamda gerçekleştirilmesi zorunluluğu bu değişimi gerektirmiştir.

Dijital iletişim araçlarının kullanımının yaygınlaşması ve toplumsal etkileşime etkisi pandemiyle birlikte gerçekleşmekte ve bununla birlikte gelen tüm eylemler, “yeni normal” söylemi içerisinde yansıma bulmaktadır. Karakaş (2020: 555), COVID-19 salgının sosyolojik boyutlarıyla Türkiye bağlamında incelediği makalesinde yeni normalin, yeni davranışlarla birlikte yeni tutumlar ve yeni etkileşim biçimlerini de kapsadığını ifade etmektedir. Merchant, son yirmi yılda yeni dijital çözümlerin ve farklı ihtiyaçlara yönelik çeşitli teknolojik araçların iletişim alışkanlıklarına sirayet ettiğini, kişilerarası iletişimde merkezi bir rol oynayan bu araçlarla birlikte dijital okuryazarlığın gündelik hayatın bir parçası haline gelmesiyle birlikte ‘yeni normal’ oluşturmaya başladığını ifade etmektedir (2021: 96). Ancak Matthews, See ve Day (2020: 204) COVID-19 pandemisiyle birlikte Zoom, Skype, Google Meet gibi telekonferans araçlarının iletişim amaçlı kişisel ve profesyonel olarak kullanımındaki artışa dikkat çekmektedir. Pandemi döneminde bu firmalar videokonferans ile mevcut toplumsal iletişim pratiklerini uzaktan sunabilmek için yarış içinde olmuştur (Matthews, See ve Day, 2020 :206). Watson, Lupton ve Micheal’a (2021: 136) göre, dijital iletişim

teknolojileri- özellikle videokonferans hizmetleri- kapanma döneminde insanların arkadaşları ve aileleriyle gündelik hayata ilişkin iletişim kurabilmelerinin ve özel etkinliklerini sürdürebilmelerinin bir yolu olmuştur. Avustralya'da COVID-19 pandemisinin birinci dalgasıyla açıklanan kısıtlamalar sırasında başlayan araştırmada; çevrimiçi etnografik ev ziyaretleri gerçekleştirilmiş, sonucunda ise dijital iletişim araçlarının ve uzaktan etkileşimin insanların ana iletişim kanalı haline geldiği ortaya koyulmuştur (Watson, Lupton ve Micheal, 2020). Buna göre katılımcıların aile ve arkadaşlarıyla gündelik hayatlarında kurdukları iletişim ağırlıklı olarak videokonferans üzerinden gerçekleşmiştir. Araştırmanın katılımcıları; bu yeni iletişim şekli ve aracını 'yeni normal'in bir biçimi olarak değil, zorunluluktan ve ihtiyaçtan doğan bir alternatif olarak değerlendirmiştir (Watson ve ark., 2020: 147-148).

Ancak söz konusu araştırmamızda hiçbir katılımcı, pandemideki sokağa çıkma yasağı uygulanan saatler dışında yüz yüze görüşme seçeneğini seçmemiştir. Bunun iki nedeni olduğu söylenebilir. Birincisi, pilot görüşmelerin gerçekleştirildiği tüm katılımcılar çalışmaktadır (bknz. Tablo 1). Üstelik bu katılımcılar çalışma faaliyetlerini evlerinden gerçekleştirmektedir. Bu nedenle, sokağa çıkma yasağı saatleri⁷ öncesinde çalışma saatleri içinde bilgisayarları başından ayırlamamaktadırlar. İkincisi, katılımcılar çalışma saatleri içindeki toplantı ve benzeri faaliyetlerini çevrimiçi iletişim araçlarıyla gerçekleştirdiklerini ifade etmişlerdir. Watson ve arkadaşlarının tespitinin aksine bir zorunluluk ve ihtiyaçtan doğan iletişim şekli ve aracı videokonferans, bu araştırmanın katılımcıları tarafından bir alternatif olarak değil 'ana iletişim şekli' olarak kabul edilmiştir. Görüşmeler sırasında geçmişe ve geçmiş iletişim şekillerine atıfta bulunulmamış, hatta videokonferans sırasında katılımcılar görüşme sorularını yanıtlarken hatırlamak istedikleri konular olduğunda bilgisayarlarında yüklü olan ÇİP hesaplarına anında erişim sağlayıp kontrol ederek ilerlemişlerdir.

Güven, Samimiyet, Etik ve Sözsüz İpuçları

Seidman, araştırmacı ile katılımcı arasındaki iletişimde bir mesafe olması gerektiğini vurgulamaktadır ve bu mesafenin araştırmacının doğru soruları sormasını ve gerçek veri toplayabilmesi için elzem olduğu belirtmektedir (akt. Merriam, 2013:105). Ancak araştırmacı ve katılımcı arasındaki iletişim ve etkileşimin kurulan güven zemini çerçevesinde gerçekleşmesi, araştırmacının gerçek veri toplayabilmesini mümkün kılmaktadır. Seitz'a göre kalitesiz internet bağlantısı, araştırmacı ve katılımcı arasındaki güvenin oluşmasını olumsuz etkileyebilmektedir. Görüşme öncesinde internet bağlantısının kalitesi ve görüşme aracı olan çevrimiçi iletişim platformunun son sürümünün bilgisayar ve akıllı telefonlar üzerinden yapılmış olması, olası gecikmeleri, kopmaları ve görüşme başında zaman kaybını engelleyecektir (Seitz, 2006: 230). Gerçekleştirilen 12 videokonferans görüşmesinde de tüm katılımcılar kişisel bilgisayarlarından bağlanmıştır ve hiçbirinde internet hızında yavaşlama, bağlantıda kopma ya da görüntü ve ses senkronizasyonunda bozukluk gerçekleşmemiştir. Jenner ve Myers'in (2019:175) araştırmasına göre, Skype üzerinden gerçekleştirdikleri videokonferans oturumları yüz yüze görüşmelere göre daha kısa sürede tamamlanmadığı, görüşmenin iptali ya da ertelenmenin de daha kolay yapılmadığı anlaşılmıştır. Oysa bu araştırmada, Google Meets üzerinden gerçekleştirilen görüşmeler ortalama 70 dakika ve kesintisiz olarak sürmüştür. Görüşmenin sonunda katılımcılardan görüşme süresi ve kalitesi ile ilgili olumsuz bir geri bildirim alınmamıştır. Buna göre araştırmacı ve katılımcılar arasındaki güven zeminini olumsuz etkileyecek herhangi bir durum deneyimlenmemiştir. Tüm Türkiye genelinde COVID-19 nedeniyle kapanma olduğu değerlendirildiğinde internet hızının düşmemesi, katılımcıların sosyo-ekonomik düzeyinin orta-üst seviyede olması ve interneti aynı zamanda evden çalışmak için kullanmalarıyla ilişkilendirilebilir. Dolayısıyla videokonferans tekniğiyle görüşme yapma kararında, örneklemin demografik özelliklerinin yanı sıra dijital bölünme/eşitsizlik göstergelerinin (internete erişim, BİT kullanım becerileri vb.) önemli olduğu söylenebilir.

Bilginin asıl kaynağı katılımcı ile araştırması arasında iş birliği ile anlamın ortaya çıkarılmasıdır (Tekin, 2006: 108). İş birliği ile inşa edilen bu anlamlar, derinlemesine analiz ile ayrıntılarda gizli olanın

⁷ Türkiye'de sokağa çıkma yasağı, 2021 yılında Ocak ve Mayıs ayları arasında farklı saat aralıklarıyla uygulanmıştır. Bu saat aralıkları söz konusu aylar içinde, 19:00-05:00, 21:00-05:00 ve tüm gün olarak değişiklik göstermiştir.

gün yüzüne çıkarılmaktadır. Bu durumda araştırmacı iyi bir dinleyici olmakla birlikte bütün samimiyetiyle birlikte katılımcıyı anlamak için hazır olduğunu ve bunun onun için önemini hissettirmelidir (Tekin, 2006: 108). Araştırmacı ile katılımcı arasında kurulan bu samimiyet çerçevesinde katılımcının anlam dünyasını kendi ifadeleriyle sunması mümkün kılmakta, elde edilen verinin zenginliğini artırmaktadır. Genel olarak literatürde araştırmacı ve katılımcı arasındaki güvenin videokonferans tekniğiyle yapılan görüşmelerde düşük olması; yakınlığın azalması, ortak paylaşılan bir ortamın bulunmaması nedeniyle duygu aktarımının kısıtlı kalması ve fiziksel olarak ayrı mekanlarda bulunmanın getirdiği daha az paylaşımın gerçekleşmesi ile açıklanmaktadır (Adams-Hutcheson ve Longhust, 2017; Seitz, 2016; Weller, 2017). Buna karşın bazı akademisyenler tarafından katılımcıların görüşmeye kendilerini rahat ve güvende hissettikleri alanlardan katılmasının güven ortamının sağlanması açısından olumlu etkisi olacağı değerlendirilmektedir (Deakin ve Wakefield, 2014; DiCicco-Bloom ve Crabtree, 2006; Hanna, 2012). Yüz yüze görüşmeler için görüşmenin yapılacağı ortam seçimi önemli olmakla birlikte, bu seçim videokonferans görüşmeleri için de kritik olmaktadır. Seitz'a göre katılımcının videokonferansa bağlanacağı yerin mutfak gibi farklı işleve sahip bir oda olması yerine mümkünse ofisi ya da çalışma odası gibi resmi bir ortam olması tercih edilmelidir (Seitz, 2016: 231). Bu araştırmada ise katılımcıların tümü araştırma tarihleri arasında Türkiye'de Covid-19 pandemisi nedeniyle uygulanan sokağa çıkma yasağı sebebiyle evlerinden görüşmeye bağlanmıştır. Ancak dikkat çekici bir bulgu ise videokonferans sırasında katılımcıların büyük bir kısmının özel alanlarında (çalışma odası, kendi odası vb.) bulunması olmaktadır. Sadece bir katılımcının kendine ait bir alanda değil, evinin paylaşımlı bir odasında olduğu görüşme sonunda partneriyle kurduğu iletişim üzerinden anlaşılmıştır. Diğer yandan, pandemi nedeniyle evlerinden görüşmeye katılmak durumunda olan katılımcılar görüşmelere katılmak konusunda endişe yaşamamış, arka planlarında bulunan herhangi bir objeyi ya da arka planı bulanık şekilde⁸ ihtiyaç duymamıştır. Tavsiye algoritmaları olarak kendilik teknolojileri kapsamında yürütülen bu araştırmada her ne kadar bireyin anlam dünyası ve kendilik kavramları ÇİP üzerinden irdeleniyor olsa da yarı yapılandırılmış görüşme soruları arasında hassas (travma, üzüntü, olumsuz bir anı) bir konuyu gündeme getirecek herhangi bir sorunun bulunmaması, katılımcı tarafından seçilen görüşme mekânının güveni zedeleyecek, samimi bir şekilde paylaşım yapmasına etki etmesini engellemiştir. Ancak özellikle hassas, kişisel ve mahremiyet açısından kritik olacak araştırma konularında, videokonferans tekniğiyle yürütülecek görüşme öncesinde katılımcıya görüşme sırasında bulunacağı mekânın özelliklerine yönelik önceden eposta ya da telefon ile bilgi verilmesi, mümkün değilse katılımcının bulunduğu alanda tek başına olup olmadığının katılımcıyı rahatsız etmeden görüşme başlangıcında sorulması araştırmacı ve katılımcı arasındaki güven ve samimiyetin kurulması adına faydalı olacaktır. Öte yandan bu araştırmada katılımcıların videokonferans yolu ile görüşme yapılması ve bilgisayar kullanma becerilerinin yüksek olması onların kendilerini ayrıcalıklı görmelerine de sebebiyet vermiştir denilebilir.

Deakin ve Wakefield (2014: 610), çevrimiçi görüşmelerde güvenin kurulmasının yüz yüze görüşmelere göre daha farklı olduğunu savunsalar da Skype üzerinden yaptıkları doktora araştırması görüşmelerinde güven ortamını sağlayabilmek adına katılımcılarla eposta alışverişinin yapılmasının katılımcı adaylarının sorularını önden yanıtlama ve araştırmacıyı tanıma imkânı sağlaması açısından yararlı olduğunu öne sürmektedirler. Özellikle videokonferans sırasında katılımcının konuşkanlık, utangaçlık, girişkenlik ve benzeri kişilik özelliklerinin daha önemli hale geldiği, ancak araştırma sırasında Deakin ve Wakefield'in yüz yüze görüşmelere göre daha kısa sürede katılımcılarıyla karşılıklı samimiyet kurduğu belirtilmektedir. Buna karşın Jenner ve Myers, 2019 yılında yayımlanan makalesinde, videokonferans tekniğiyle Skype üzerinden gerçekleştirilen görüşmelerin, araştırmacı ve katılımcı arasındaki güven seviyesinin yüz yüze görüşme tekniğiyle karşılaştırıldığında daha düşük olmadığını tespit etmiştir (Jenner ve Myers 2019: 166). Bu araştırmada ise katılımcılar kartopu tekniğiyle yani araştırmacının yakın çevresinden başlayarak gerçekleştirilmeye başlamıştır. Bunun için katılım takvimini belirlemek için yapılan ilk görüşmeler de Google Meets üzerinden gerçekleştirilmiştir.

⁸ Google Meets çevrimiçi hizmeti görüşme sırasında kamera açık konumda iken kişinin arka planını bulanıklaştırarak gizlemesini mümkün kılmaktadır. Bu özelliğin kişi tarafından tercihen aktif hale getirilmesi gerekmektedir.

Tablo 2. Doktora (kendilik teknolojileri) araştirmasında kullanılan videokonferans tekniğine dair bulgular

	Katılımcılar											
	K 1	K 2	K 3	K 4	K 5	K 6	K 7	K 8	K 9	K10	K11	K12
Rumuzu	Bakkal	Crown	Gossip Girl	Miço	Özgür	Savaş	Startrek	Sunayakı n	Tapir	Reacher	Kaptan Kirk	Delidumrul
Videokonferans süresi	102 dk.	65 dk.	67 dk.	107 dk.	66 dk.	45 dk.	52 dk.	88 dk.	78 dk.	50 dk	58 dk.	65 dk.
Videokonferans aracı	Laptop	Laptop	Laptop	Laptop	Laptop	Laptop	Laptop	Laptop	Laptop	Laptop	Laptop	Laptop
Videokonferans yapılan hizmet	Google Meets	Google Meets	Google Meets	Google Meets	Google Meets	Google Meets	Google Meets	Google Meets	Google Meets	Google Meets	Google Meets	Google Meets
Videokonferans a zamanında geldi	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E
Üye ÇİP'ler	Netflix	Netflix	Netflix	Netflix	Netflix	Netflix	Netflix	Netflix	Netflix	Netflix	Netflix	Netflix
ÇİP araçları	TV	Laptop	Laptop	Laptop	Laptop	TV	TV	Telefonu, Laptop	TV	TV	Telefonu, Laptop	Laptop

Tablo 2'nin verilerine göre, katılımcıların kendi seçtikleri rumuzlarını kullandıkları ve hepsi ile laptop ve google meets üzerinden görüşülmüştür. ÇİP araçları ise beş katılımcı laptop, beş katılımcı TV, iki katılımcı ise telefon ve laptop kullandıklarını belirtmişlerdir. Tüm katılımcıların görüşme saatine ve görüşmelere özenle katıldıkları tespit edilmiştir. Görüşmelerde en uzun süre 102 dakika en kısa süre ise 50 dakika olmuştur.

Görüşmeler sırasında katılımcıların bilgisayar ekranına baktığı, araştırmacıyla görsel olarak iletişim kurduğu, kişisel hikayelerini anlatmaktan kaçınmadığı, görüş ve deneyimlerini detaylandırarak iletmediği not edilmiştir. 2020 yılının başında ortaya çıkan COVID-19 pandemisi nedeniyle ayrı yerlerde yaşayan aile, arkadaş ve sosyal toplanmaların bu platformlar üzerinden⁹ sosyalleşme pratikleri geliştirmeye başlamaları, videokonferans tekniğiyle yüz yüze görüşme tekniği arasındaki farka dair algının katılımcılar tarafında değiştiğini gösterir niteliktedir (Watson ve ark., 2020).

Yüz yüze görüşme tekniğinin en büyük avantajı sorulan sorular sırasında ya da görüşmenin herhangi bir anında gerçekleşen sessizliğin nedenlerinin araştırmacı tarafından gözlemlenmesine, gerektiği noktalarda katılımcıya sözel (soruyu farklı bir şekilde sormak) ya da sözsüz ipuçlarıyla (jest ve mimikleriyle vb.) destek olmasına imkân sunmasıdır. Bir iletişim aracı kullanılarak yürütülen birebir görüşmelerde vücut dili, ses tonu, jestler ve mimiklerden oluşan sözsüz ipuçlarının gözlemlenememesi halinde elde edilen nitel verilerin kısıtlı kalması söz konusu olabilir (Hesse-Biber ve Griffin, 2013: 56). Bu araştırma sırasında da tüm katılımcıların başlarından bel hizalarına kadar görünür olduğu, kameralarının ve mikrofonlarının tüm görüşme boyunca açık olduğu gözlemlenmiştir. Görüşmeler sırasında katılımcılar; düşündüklerinde kafalarını yukarı ya da sağa-sola çevirerek, bir konuyu detaylandırırken el ve kol hareketleri kullanarak, çoğunlukla ekrana doğru bakışlarını çevirerek oturur şekilde katılım sağlamıştır. Bu görüşme sırasında sadece araştırma amaçlı ses kaydı alınmış, katılımcıların jest ve mimikleri moderatör tarafından notlara yansıtılmıştır. Görüşme öncesinde paylaşılan onam formunda bir madde olarak ses kaydının alınacağı eklenmiştir. Ayrıca görüşme başında alınacak ses kaydının veri analizi sırasında kullanılacağı katılımcılarla tekrar paylaşılmıştır. Sözsüz ipuçlarının telefon üzerinden yapılan görüşmelere karşın videokonferans görüşmesi sırasında daha gözlemlenebilir olması, videokonferansın araştırmacılar için yüz yüze görüşmelere önemli bir alternatif olarak öne çıkmasını sağlamaktadır (Archibald ve ark., 2019; Deakin ve Wakefield, 2014; Edwards ve Holland, 2020; Hesse-Biber ve Griffin, 2013; Iacono ve Brown, 2015; Jenner ve Myers, 2019; Johnson, 2019; Sedgwick, 2009; Seitz, 2016). Videokonferans öncesinde ilk iletişim kurulan kanal üzerinden katılımcılar ile görüşme öncesinde kullanılacak çevrimiçi iletişim hizmetinin kurulmasına dair, istenen mikrofon ve kamera izinlerine ve görüşme sırasında alınacak kaydın hangi amaçla kullanılacağı, kapsamı (sadece ses ya da ses ve görüntü) ve görüşme sırasında dikkat edilmesi gereken diğer hususlar (arka planda ses olmayacak bir ortam seçimi gibi) konusunda bilgi paylaşılması görüşme başında ya da sırasında ortaya çıkabilecek anlaşmazlık ya da soruların önlenmesini sağlayacaktır.

Geçerlilik, Güvenilirlik ve Etik

Firestone'a göre nitel çalışmalarda güvenilirlik, ortaya çıkarılan sonucun mantık çerçevesinde ve ikna edici bir seviyede insan hal ve eylemlerini tanımlar nitelikte detay seviyesine sahip olmasını, yani tutarlılığı gerektirmektedir (akt. Merriam, 2013: 200, 212). Bu yüksek kalitede ses kayıtlarının alınması ve yazıya aktarılmasında olduğu gibi verilerin analiz edilmesi ve kodlamaların nasıl yapıldığı ile ilgili olmaktadır (Creswell, 2013: 252-53). Geçerlikte ise nitel çalışmaların paradigmasına göre farklı kriterler ortaya çıkmıştır. Angen'e göre yorumlayıcı araştırma bağlamında geçerlik, etik ve anlamın geçerliği kapsamında tanımlanmaktadır (akt. Creswell, 2013: 245). Etik duruş ise veri toplama teknikleri bağlamında birçok farklı konuya dikkat edilmesiyle sağlanabilir. Plummer'a göre nitel çalışmalarda etik yedi konuda çeşitlenmektedir; fikri mülkiyet, bilgilendirilmiş onam, geri çekilme hakkı, kasıtsız aldatma, tasvirin doğruluğu, gizlilik ve finansal kazanç (akt. Iacono ve Brown, 2015 :8-9). Özellikle fikri mülkiyet, bilgilendirilmiş onam ve gizlilik konuları çevrimiçi dünyada bulut teknolojisinde tutulan verinin

⁹ Bknz. Ansberry, 2020.

güvenliğinin sağlanması ve kolay erişilebilir olmaması konusunda giderek artan endişelerin etik bağlamında nasıl değerlendirileceği tartişmalıdır (Buchanan ve Zimmer, 2012).

Plummer'ın (ak. Iacono ve Borown, 2015) da nitel çalışmalarda belirttiği etik ilkelerden ve aynı zamanda Hacettepe Üniversitesi etik kurul izini gereği bilgilendirilmiş onam, geri çekilme hakkı ve gizlilik konularının videokonferans tekniğiyle yapılan görüşmelerde de sağlanması adına "bilgilendirilmiş onam formu" hazırlanmış ve görüşme öncesinde katılımcıların e-postalarına gönderilmiştir. Formun ilk bölümünde görüşme süresi, alınacak kaydın kapsamı (ses kaydı) ve görüşme sonrasında katılımcı adına yapılacak bağış miktarı ve tercihine göre belirlenecek derneklerin isimlerine yer verilmiştir. İkinci bölümünde ise çalışmanın herhangi bir adımında çalışmayı bırakma hakkı olduğu, bu çalışmadan elde edilecek kişisel bilgilerin gizli tutulacağı ve anonim olarak yayın amaçlı paylaşılacağına ve araştırmacının e-posta ve telefon numarasına yer verilmiştir. Ayrıca katılımcının neye onay verdiğinin açık bir şekilde ifade edilmesi adına aşağıdaki metin eklenmiştir:

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları anladım. Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı/araştırmacılar tarafından yapıldı. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak anlatıldı. Kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda yeterli güven verildi.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Yukarıdaki beyanın bulunduğu bölümün altına yerleştirilen "Evet" ve "Hayır" kutucukları dijital ortamda işaretlenebilir şekilde oluşturulmuştur. Onam formu katılımcıların e-postalarına .docx ve .pdf formatında gönderilmiştir. Böylece katılımcılar tercihlerine göre ilk formatta dijital olarak onay verebilmiş ya da ikinci formatı çıktı alıp, ilgili yerleri işaretleyip imzaladıktan sonra katılımcının e-postasına göndermiştir. Sadece üç katılımcı ikinci formatı fiziksel olarak imzalayıp araştırmacıya göndermeyi tercih etmiştir. Her katılımcının fiziksel olarak imzalayıp göndermemesinin en önemli nedenlerinden biri katılımcının çıktı almayı sağlayacak bir araca sahip olmaması olabilir. Bu noktada araştırmacının dijital ortamda katılımcının onayını hangi ortamda ve nasıl alacağı önem kazanmaktadır. Bu nedenle bilgilendirilmiş onam formunun mutlaka görüşme öncesinde e-posta üzerinden katılımcıya gönderilmesi ve onaylı halinin e-postasına gönderilmesini talep etmesi gerekmektedir. Dahası, bu araştırmada katılımcıların yarısı görüşmeye bilgilendirilmiş onam form onayını araştırmacıya göndermeden katılmıştır. Bu durumda formun onaylanarak gönderilmesi hatırlatılarak, görüşme başında katılımcının paylaştığı tüm bilgilerin sadece araştırma kapsamında kullanılacağı, katılımcının seçeceği bir rumuz altında paylaşılacağı ve görüşmenin herhangi bir anında görüşmeyi durdurulabileceği bilgileri tekrar paylaşıldıktan sonra onay alındığı ve ses kaydının başlatılacağı beyan edilmiştir.

Kimlik doğrulaması

Sullivan'a (2012: 56) göre, videokonferans ile gerçekleştirilen görüşmeler, yüz yüze yapılan görüşme en yakın zenginlikte bilgiyi edinmenin yolundan biri olmaktadır. Jestlerin, mimiklerin, el ve kol hareketlerinin görünür olması, Goffman'ın "benliğin sunumu" kavramını hatırlatmaktadır. Goffman'a göre insanlar etkileşim halinde olduklarında başkaları tarafından kabuledilecek olan bir benliği sergilemeye eğilimli olmaktadır (akt. Ritzer, 2011: 376). Videokonferans sırasında katılımcıların kendiliklerini ne kadar yansıtıp yansıtmadıkları sorusu özellikle nitel araştırmacılar için kritik bir soru olmaktadır (Sullivan, 2012: 55). Buna göre Sullivan (2012: 56), evrimii etkileşimlerde kendiliğin sunumunu deşifre etmenin yüz yüze iletişimde olduğu kadar zor bir görev olduğunu ve görüşme tekniğinden bağımsız olarak bu meselesinin değerlendirilebileceğini ifade etmektedir. Bu çalışmada ise özellikle kendiliğin inşası ve tavsiye algoritmaları ile ilişkisine odaklanıldığı için, Sullivan'ın bakış açısı- görüşme tekniğinin kendilik ile ilişkisi

– özellikle bir değerlendirme kriteri olarak alınmıştır. Araştırma kapsamında iki kontrol aşamasının uygulanması planlanmıştır. Birincisi, görüşmeye davet edilen katılımcı ile videokonferansa katılan katılımcının aynı kişi olduklarının kontrolünün yapılması olmaktadır. Bunun için katılımcının kişisel e-postasına Google Meets görüşme bağlantısı gönderilmiştir. Ancak, her ne kadar görüşme bağlantısı e-postaya özel gönderiliyor olsa da katılımcının bu bağlantıyı başkasıyla paylaşması durumunda paylaşılan kişinin görüşme bağlantısına erişimini engelleyecek bir engel bulunmamaktadır. Bu bağlantının görüşmeden dakikalar önce katılımcının e-postasına gönderilmesi araştırmacının kimlik doğrulaması yapabilmesi açısından yararlı olabilir. Dahası, Iacono ve Brown (2015: 10) araştırma konusuyla bağlantılı olarak katılımcılarını belirleyebilmek adına YouTube'a yüklenen videolardan, blog paylaşımlarından, sosyal medya profillerinden yararlandıklarını belirtmiştir. Bu bağlamda videokonferans tekniği kullanılması planlanan araştırmanın konusu göz önüne alınarak profesyonel ya da kişisel sosyal medya profil adresleri üzerinden iletişim kurulabilir ya da bu hesaplar görüşme öncesinde araştırmaya katkısı değerlendirilerek incelenebilir.

Ses kaydı

Videokonferans tekniğinin, telefon ile görüşme tekniğine kıyasla sağladığı en önemli avantajın görüntülü iletişim kurma imkânı sunması olduğu söylenebilir. Bu açıdan birçok araştırmacı tarafından yüz yüze mülakata en yakın teknik olarak değerlendirilmektedir. Yüz yüze mülakat sırasında araştırmacılar, görüşme notlarını tutmak adına ses kayıt cihazlarından, not defterlerinden ve bazı durumlarda bir diğer araştırmacıdan destek almaktadır. Videokonferans sırasında ise kullanılan çevrimiçi hizmetler görüntü ve ses kaydı imkânı sunmaktadır. Ayrıca videokonferansın bilgisayar üzerinden gerçekleştiriliyor olması, başka ses kayıt hizmetlerinin kullanılmasını da mümkün kılmaktadır. Oluşturulan dijital kayıtların deşifre edilerek transkriptinin oluşturulması için çevrimiçi destek veren uygulamalar da bulunmaktadır. Bu araştırma sırasında ise her ne kadar katılımcıların tümü kameraları da açık bir şekilde görüşmelere katılmış olsalar bile yalnızca ses kaydı alınmıştır. Ses kaydı Google Meets üzerinden alınmamış, "Quicktime" programından yararlanılarak ses kayıtları alınmış ve sadece bilgisayara kaydedilmiştir. Böylece Plummer'ın da değindiği gizlilik ilkesini göz önüne alarak, katılımcıların kimliklerini gizleme haklarının korunması hedeflenmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Bu makale, kendilik teknolojileri olarak ÇİP tavsiye sistemlerinin nasıl işlediğini araştıran doktora tezi sırasında gündeme giren COVID-19 pandemisi döneminde bir araştırma tekniği olarak videokonferansın değerlendirilmesi üzerine oluşmuştur. Bu çalışmada yararlanılan videokonferans tekniğinin avantaj ve kısıtlılıkları değerlendirilerek, detaylı bir şekilde Tablo 3'te verilmiştir. Buna göre, videokonferans tekniğinin kullanılıp kullanılmamasına araştırma konusunun uygunluğu, araştırma sahası, araştırmacının rolü ve araştırmanın katılımcıları kapsamında karar verilmesi önerilebilir. Bu araştırma sonunda ortaya çıkan 'yeni normal' iletişim; güven, samimiyet ve sözsüz ipuçları; geçerlilik, güvenilirlik ve etik; kimlik doğrulaması ve ses kaydına dair notlar ise yapılacak araştırmanın amacına göre dikkat edilmesini gerektirmektedir. İleride videokonferans tekniği kullanılarak yürütülecek araştırmalara bir kaynak oluşturması açısından hazırlanan notlar, farklı dijital toplum araştırmalarından edinilen bulgular çerçevesinde genişletilebilir. Bu konudaki değerlendirme Tablo 3'de kategorik olarak sunulmuştur.

Tablo 3. Doktora araştirmasında kullanılan videokonferans tekniğine dair değerlendirme notları

	Avantajlar	Kısıtlılıklar
Araştırma konusu açısından	Dijital toplum ve dijital toplumun bilişim ve iletişim teknolojileri ve araçlarını içermesi açısından uygun olmuştur.	Mahremiyet gerektiren, hassas ve travmaların ortaya çıkabileceği araştırma konularında bu tekniğin nasıl kullanılacağı ayrıca değerlendirilmelidir.
Araştırma sahası açısından	İP'lerin dizüstü bilgisayarlardan da erişilebilir olması, katılımcıların bu araçlara sahip olmasını beraberinde getirmiştir.	
Etik ve araştırmacının rolü açısından	Araştırmacının da İP kullanıcısı olması, katılımcılarla benzer dijital becerilere sahip olmasını sağlamıştır.	Araştırmacının dijital kullanım becerilerinin düzeyine göre videokonferans tekniği araştırmacı açısından da dezavantajlı bir durum oluşturabilir.
Araştırma katılımcıları açısından	Pandemi gibi kriz zamanlarında farklı katılımcıların belirledikleri saat aralıklarında ve ortamda görüşme imkânı sunmuştur. Sosyo-ekonomik düzeyi orta-üst olması, Türkiye bağlamında dijital beceri seviyesinin de benzer bir seviyede olmasını beraberinde getirmiştir. ¹⁰ (bknz. Kasapoğlu ve Aktar, 2020).	Görüşmelerin saat ve ortamının ayarlanması fazla sayıda e-posta iletişimine ve katılımcıların belirlenen görüşme saatinde görüşme linkinde bulunamamasına, daha önce ilgili görüşme hizmetini kullanmamış olmasına bağlı olarak görüşme ortamına erişememesine neden olabilir.
'Yeniden normale dönüş' iletişim şekli olarak	COVID-19 pandemisi ile eğitim-öğretim ve çalışma faaliyetlerinin evrimii iletişim platformlarına taşınmış olması ile 'farklı' bir iletişim şekli olarak değerlendirilmemiştir.	Toplum içindeki dijital bölünme, farklı kesimlerin bu dijital araç ve hizmetlere eşişimini ve kullanım becerileri geliştirmesini beraberinde getirmektedir.
Güven, samimiyet ve sözsüz iletişim açısından	Yüz yüze görüşmede olduğu gibi katılımcının el, kol ve yüz hareketleri, duraksamaları, nidaları, jest ve mimikleri incelenebilmiştir. Katılımcılar, tercih ettikleri seviyelerde kontakt kurmuşlardır.	Katılımcıların video görüntü paylaşmayı istememesi, videokonferans tekniğinin yüz yüze görüşme yerine telefon ile görüşme tekniğine yakınsamasına neden olabilir.
Geçerlilik, güvenilirlik ve etik açısından	Plummer'ın belirttiği etik ilkeleri kontrol listesi, başta onam formu olmak üzere dijital ortama uyarlanabilmiştir. Videokonferans sırasında katılımcıların anonim kalmasını sağlamak adına Google Meets kayıt özelliği yerine bilgisayar destekli ses kaydı alınarak, kayıtlar lokalde saklanmıştır.	Verinin güvenliğini sağlaması adına evrimii görüşme platformlarının politikalarına bağımlı olmaktadır.
Kimlik doğrulaması açısından	Videokonferans öncesinde katılımcılara e-postalarına özel link gönderilmiş, bu link üzerinden katılım sağlamaları sağlanmıştır.	Araştırma katılımcılarının araştırmacıya tamamen yabancı kişiiler olması durumunda ek kontrol maddeleri gerekmektedir.
Ses kaydı açısından	İnternetin yavaşlaması ya da kullanılan cihaz nedeniyle ses kesintileri, ses senkronizasyonunda kaymalar vb. uyumsuzluklar yaşanmamış, kullanıcıların onayı ile ses kayıtları Quicktime programı ile kaydedilmiştir.	Katılımcıların buldukları ortamda arka plan sesi olması, internet hızlarının düşük olması, kullandıkları cihazın eski ya da sürümünün eski olması ses kalitesinde düşüklük olması ve kesintiler yaşanmasına neden olabilir.

¹⁰ bknz. Kasapoğlu ve Aktar, 2020.

Buna göre bu makalenin ilk bölümünde kavramsal yaklaşımı desteklemek adına seçilen araştırma sahası ve araştırma katılımcılarının demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri verilmiştir. İkinci bölümde ise doktora tezi kapsamında gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular üzerinden videokonferans tekniğine yönelik literatür de dikkate alınarak bir tartışma yürütülmüştür. Ana bulgular özetlenecek olursa; birincisi, pandemi nedeniyle kapatılma döneminde videokonferans tekniğinin sosyal mesafeyi korumak adına hem araştırmacının hem de katılımcının kendini güvende hissettiği bir imkân sağladığı değerlendirilmiştir. İkincisi videokonferans tekniğinin; samimiyet, sözlü ve sözsüz ipuçlarının dijital alanda not edilebileceği, katılımcıları kendi alanlarında gözlemleme imkânı sağladığı ve dijital ortamdaki etkileşimin yüz yüze görüşmenin ana amacı olan derinlemesine analize zarar vermeden gerçekleştiği bir ortam sağladığı tespit edilmiştir. Üçüncüsü; geçerlik ve güvenilirlik ile etik hassasiyetlerin, alınan önlemler ve katılımcılar ile kurulan açık iletişim ile aşılabileceği görülmüştür. Son olarak bu araştırma için kısıt oluşturmeyen yönleri; örneklemin dijital kullanım beceri düzeylerinin yüksek olduğu katılımcılardan oluşması nedeniyle literatürde belirtilen birçok erişim, bağlantının kopması, yetersiz dijital beceriler nedeniyle görüşme ortamına erişememe gibi iletişimi kesen ya da durduran problemlerle karşılaşılması olarak değerlendirilebilir. Ancak Türkiye bağlamında dijital becerileri yüksek olmayan katılımcılarla çevrimiçi videokonferans tekniğiyle yürütülecek gelecek araştırmaların dijital eşitsizlik bakımından kısıtlılık gösterebileceği hususunun dikkate alınması gerektiği düşünülmektedir.

Sonuç olarak Iacono ve Brown'un (2015) araştırmasına benzer şekilde, bu makaleye konu olan doktora araştırmasında da videokonferans tekniğinin tercih edilmesi önemli kısıtlılıklar çerçevesinde gerçekleşmiştir. Ancak Iacono ve Brown'un kültürel ve coğrafi çeşitlilik bağlamında tanımladığı ulaşılabilirlik ve araştırma bütçesi kısıtları, bu çalışma bağlamında COVID-19 pandemisi nedeniyle ortaya çıkan "fiziki/sosyal mesafe" ve sokağa çıkma yasaklarıyla dönüşüme uğramıştır. Yüz yüze iletişimin sınırlandırılması olarak tanımlanan "sosyal mesafe" kavramı, sosyal ilişkilerin çeşitli bilişim ve iletişim teknoloji araçları üzerinden sürdürülmesini beraberinde getirmiştir. Ayrıca çevrimiçi içerik platformları kullanıcılarından oluşan araştırma hedef kitesinin, COVID-19 pandemisiyle birlikte hızlanan bilişim teknolojilerine erişim ve bu teknolojilerin kullanımında orta-üst seviyede olması, Iacono ve Brown'dan farklı olarak videokonferans tekniğinden yararlanmak adına olumlu bir ortam sunmuştur.

Kaynakça

- Adams-Hutcheson, G., & Longhurst, R. (2017). 'At least in person there would have been a cup of tea': interviewing via Skype. *Area*, 49(2), 148–155.
- Ansberry, C. (2020). Zoom Reconnects Family and Friends in the Coronavirus Pandemic—but Will It Last. *The Wall Street Journal*. <https://www.wsj.com/articles/zoom-reconnects-family-and-friends-in-the-coronavirus-pandemic-but-will-it-last-11595379600> adresinden erişilmiştir.
- Archibald, M. M., Ambagtsheer, R. C., Casey, M. G., & Lawless, M. (2019). Using Zoom Videoconferencing for Qualitative Data Collection: Perceptions and Experiences of Researchers and Participants. *International Journal of Qualitative Methods*, 18, 1–8.
- Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 426–438.
- Browne, K. (2005). Snowball sampling: Using social networks to research non-heterosexual women. *International Journal of Social Research Methodology: Theory and Practice*, 8(1), 47–60.
- Buchanan, E. A. & Zimmer, M. Internet Research Ethics. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2021 Edition), Edward N. Zalta (Yay. haz.), <https://plato.stanford.edu/archives/sum2021/entries/ethics-internet-research> adresinden erişilmiştir.
- Castells, M. (2013). *Ağ toplumunun yükselişi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Creswell, J.M. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. (M. Bütün, S. B. Demir, Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Collins, C. S., & Stockton, C. M. (2018). The Central Role of Theory in Qualitative Research. *International Journal of Qualitative Methods*, 17(1), 1–10.
- Cunningham, S., & Scarlata, A. (2020). New forms of internationalisation? The impact of Netflix in Australia. *Media International Australia*, 177(1), 149–164.

- Deakin, H., & Wakefield, K. (2014). Skype interviewing: reflections of two PhD researchers. *Qualitative Research, 14*(5), 603–616.
- Deutrom, J., Katos, V., & Ali, R. (2021). Loneliness, life satisfaction, problematic internet use and security behaviours: re-examining the relationships when working from home during COVID-19. *Behaviour and Information Technology, 0*(0), 1–15.
- DiCicco-Bloom, B., & Crabtree, B. F. (2006). The qualitative research interview. *Medical Education, 40*(4), 314–321.
- Edwards, R., & Holland, J. (2020). Reviewing challenges and the future for qualitative interviewing. *International Journal of Social Research Methodology, 23*(5), 581–592.
- Elnahla, N. (2019). Black Mirror: Bandersnatch and how Netflix manipulates us, the new gods. *Consumption Markets and Culture, 0*(0), 1–6.
- Fielding, N. G. (2014). Qualitative Research and Our Digital Futures. *Qualitative Inquiry, 20*(9), 1064–1073.
- Fielding, N. G. (2019). New Data and Old Dilemmas: Changes and Continuities in Online Social Research. *Qualitative Inquiry, 25*(8), 761–772.
- Fielding, N. G., & Fielding, J. L. (2012). User satisfaction and user experiences with Access Grid as a medium for social science research: A research note. *International Journal of Social Research Methodology, 15*(5), 355–367.
- Foley, G. (2021). Video-based online interviews for palliative care research: A new normal in COVID-19? *Palliative Medicine, 35*(3), 625–626.
- Foucault, M. (1997). *Ethics: Subjectivity and truth*. P. Rabinow (Yay. haz.). United States by The New Press.
- Foucault, M. (2014). *Özne ve iktidar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
- Gibson, K. (2020). Bridging the digital divide: Reflections on using WhatsApp instant messenger interviews in youth research. *Qualitative Research in Psychology, 00*(00), 1–21.
- Glassmeyer, D. M., & Dibbs, R. A. (2012). Researching from a distance: Using live web conferencing to mediate data collection. *International Journal of Qualitative Methods, 11*(3), 292–302.
- Gover, S. (2014). Netflix Prize and SVD. 1–10.
- Gray, L. M., Wong-Wylie, G., Rempel, G. R., & Cook, K. (2020). Expanding qualitative research interviewing strategies: Zoom video communications. *Qualitative Report, 25*(5), 1292–1301.
- Hallinan, B., & Striphas, T. (2016). Recommended for you: The Netflix Prize and the production of algorithmic culture. *New Media & Society, 18*(1), 117–137.
- Hanna, P. (2012). Using internet technologies (such as Skype) as a research medium: A research note. *Qualitative Research, 12*(2), 239–242.
- Hastings, R. (2018). How Netflix changed entertainment – where it's headed. TED. https://www.ted.com/talks/reed_hastings_how_netflix_changed_entertainment_and_where_it_s_headed/transcript adresinden erişilmiştir.
- Hesse-Biber, S., & Griffin, A. J. (2013). Internet-Mediated Technologies and Mixed Methods Research: Problems and Prospects. *Journal of Mixed Methods Research, 7*(1), 43–61.
- Hewson, C. (2010). Internet-mediated research and its potential role in facilitating mixed methods research. S. N. Hesse-Biber & P. Leavy (Yay. haz.), *April* içinde (ss. 543–570).
- Hoser, B., & Nitschke, T. (2010). Questions on ethics for research in the virtually connected world. *Social Networks, 32*(3), 180–186.
- Iacono, V. Lo, Symonds, P., & Brown, D. H. K. (2015). Skype as a tool for qualitative research interviews. *Sociological Research Online, 21*(2), 103–117.
- Irani, E. (2019). The Use of Videoconferencing for Qualitative Interviewing: Opportunities, Challenges, and Considerations. *Clinical Nursing Research, 28*(1), 3–8.
- Iryna. (2018). Netflix: The rise of a new online streaming platform universe. <https://digital.hbs.edu/platform-digit/submission/netflix-the-rise-of-a-new-online-streaming-platform-universe/> adresinden erişilmiştir.
- James, N., & Busher, H. (2006). Credibility, authenticity and voice: Dilemmas in online interviewing. *Qualitative Research, 6*(3), 403–420.
- Janghorban, R., Roudsari, R. L., & Taghipour, A. (2014). Skype interviewing: The new generation of online synchronous interview in qualitative research. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-Being, 9*(1), 1-3.
- Jenner, B. M., & Myers, K. C. (2019). Intimacy, rapport, and exceptional disclosure: a comparison of in-person and mediated interview contexts. *International Journal of Social Research Methodology, 22*(2), 165–177.

- Johnson, D. R., Scheitle, C. P., & Ecklund, E. H. (2021). Beyond the In-Person Interview? How Interview Quality Varies Across In-person, Telephone, and Skype Interviews. *Social Science Computer Review*, 39(6), 1142–1158.
- Karakaş, M. (2020). Covid-19 Salgınının Çok Boyutlu Sosyolojisi ve Yeni Normal Meselesi. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 40(1), 541–573.
- Kasapoglu, A., & Akbal, A. (2020). Relational Sociological Analysis of Uncertainties: The case of COVID-19 In Turkey. *Advances in Social Sciences Research Journal*, 7(4), 197–228.
- Lobe, B., Morgan, D., & Hoffman, K. A. (2020). Qualitative Data Collection in an Era of Social Distancing. *International Journal of Qualitative Methods*, 19, 1–8.
- Lupton, D. (2017). *Digital society*. New York: Routledge.
- Matthews, B., See, Z. S., & Day, J. (2021). Crisis and extended realities: remote presence in the time of COVID-19. *Media International Australia*, 178(1), 198–209.
- McGrath, C., Palmgren, P. J., & Liljedahl, M. (2019). Twelve tips for conducting qualitative research interviews. *Medical Teacher*, 41(9), 1002–1006.
- McLuhan, M. (1964). *Understanding media: The extensions of man*. Cambridge: The MIT Press.
- Medyabar, (2020). Türkiye’de Netflix’in Abone Sayısı Belli Oldu. <https://medyabar.com/haber/4830999/turkiyede-Netflixin-abone-sayisi-belli-oldu> adresinden erişilmiştir.
- Merchant, G. (2021). Reading with technology: the new normal. *Education 3-13*, 49(1), 96–106.
- Merriam, S. B. (2013). Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber. (S.Turan, Çev.). Ankara: Nobel Yayınları.
- Morgan, B. (2019). What is the Netflix Effect? <https://www.forbes.com/sites/blakemorgan/2019/02/19/what-is-the-netflix-effect/?sh=688bddc45640> adresinden erişilmiştir.
- Nowell, L. S., Norris, J. M., White, D. E., & Moules, N. J. (2017). Thematic Analysis: Striving to Meet the Trustworthiness Criteria. *International Journal of Qualitative Methods*, 16(1), 1–13.
- Ritzer, G. (2011). Sosyoloji Kuramları. (H. Hülür, Çev.). Ankara: Deki Yayınevi.
- Santana, F. N., Hammond Wagner, C., Berlin Rubin, N., Bloomfield, L. S. P., Bower, E. R., Fischer, S. L., Santos, B. S., Smith, G. E., Muraida, C. T., & Wong-Parodi, G. (2021). A path forward for qualitative research on sustainability in the COVID-19 pandemic. *Sustainability Science*, 16(3), 1061–1067.
- Sedgwick, M., & Spiers, J. (2009). The Use of Videoconferencing as a Medium for the Qualitative Interview. *International Journal of Qualitative Methods*, 8(1), 1–11.
- Seitz, S. (2016). Pixelated partnerships, overcoming obstacles in qualitative interviews via Skype: a research note. *Qualitative Research*, 16(2), 229–235.
- Siles, I., Espinoza-Rojas, J., Naranjo, A., & Tristán, M. F. (2019). The Mutual Domestication of Users and Algorithmic Recommendations on Netflix. *Communication, Culture and Critique*, 00, 1–20.
- Skeggs, B., Thumim, N., & Wood, H. (2008). “Oh goodness, I am watching reality TV”: How methods make class in audience research. *European Journal of Cultural Studies*, 11(1), 5–24.
- Steiner, E. (2014). Binge-Watching In Practice: The Rituals, Motives and Feelings of Streaming Video Viewers. C. Barker & M. Wiatrowski (Yay. haz.), *The Age of Netflix: Critical Essays on Streaming Media, Digital Delivery and Instant Access* içinde (ss. 355-407). McFarland & Company, Inc.
- Sullivan, J. R. (2012). Skype: An Appropriate Method of Data Collection for Qualitative Interviews? *The Hilltop Review*, 6(1), 54–60. https://scholarworks.wmich.edu/hilltopreview/vol6/iss1/10%0Ainternal-pdf://152.210.174.6/Skype_An_Appropriate_Method_of_Data_Collectio.pdf adresinden erişilmiştir.
- Tarrant, A., Way, L., & Ladlow, L. (2021). ‘Oh sorry, I’ve muted you!’: Issues of connection and connectivity in qualitative (longitudinal) research with young fathers and family support professionals. *International Journal of Social Research Methodology*, 00(00), 1–14.
- Tekin, H. H. (2012). Nitel araştırma yönteminin bir veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşme. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(13), 101–116.
- Teti, M., Schatz, E., & Liebenberg, L. (2020). Methods in the Time of COVID-19: The Vital Role of Qualitative Inquiries. *International Journal of Qualitative Methods*, 19, 1–5.
- Thunberg, S., & Arnell, L. (2021). Pioneering the use of technologies in qualitative research—A research review of the use of digital interviews. *International Journal of Social Research Methodology*, 00(00), 1–12.
- Tracy, S. J. (2010). Qualitative quality: Eight a"big-tent" criteria for excellent qualitative research. *Qualitative Inquiry*, 16(10), 837–851.

- Tuttas, C. A. (2015). Lessons learned using web conference technology for online focus group interviews. *Qualitative Health Research*, 25(1), 122–133.
- Watson, A., Lupton, D., & Michael, M. (2021). Enacting intimacy and sociality at a distance in the COVID-19 crisis: the sociomaterialities of home-based communication technologies. *Media International Australia*, 178(1), 136–150.
- Webrazzi, (2019). Netflix, Türkiye'de ne kadar üyeye sahip olduğunu açıkladı. <https://webrazzi.com/2019/09/03/Netflix-turkiye-de-ne-kadar-uyeye-sahip-oldugunu-acikladi/> adresinden erişilmiştir.
- Weller, S. (2017). Using internet video calls in qualitative (longitudinal) interviews: some implications for rapport. *International Journal of Social Research Methodology*, 20(6), 613–625.
- Varela, D., & Kaun, A. (2019). The Netflix Experience: A User-Focused Approach to the Netflix Recommendation Algorithm. T. Plothe & A. M. Buck (Yay. haz.), *Netflix at the Nexus: Content, Practice, and Production in the Age of Streaming Television* içinde (pp. 197–211). Peter Lang Publishing Group.
- Vielen, D. H. (2018). The Netflix Effect? On updating the cinematic apparatus theory. In University of Utrecht. <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/364324> adresinden erişilmiştir.
- Yang, J. Z., Liu, Z., & Wong, J. C. S. (2021). Information seeking and information sharing during the COVID-19 pandemic. *Communication Quarterly*, 00(00), 1–21.